

НИКОЛАЄЦЬ
Юрій Олексійович —
доктор історичних наук,
професор, заступник директора
з наукової роботи Інституту
політичних і етнонаціональних
досліджень ім. І.Ф. Кураса
НАН України

ПРОТИДІЯ ДЕСТРУКТИВНИМ ІНФОРМАЦІЙНИМ ВПЛИВАМ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

За матеріалами доповіді на засіданні
Президії НАН України 28 січня 2026 року

У доповіді зазначено, що поширення деструктивних інформаційних впливів, які являють собою організоване та цілеспрямоване використання інформаційних засобів і технологій для завдання шкоди об'єкту впливу, є серйозною загрозою національній безпеці держави. Проаналізовано різні форми інформаційного маніпулювання, джерела деструктивних впливів, засоби протидії їх поширенню. Наголошено на важливості міждисциплінарних досліджень науковців НАН України як наукового підґрунтя для організації заходів, спрямованих на збереження суспільної солідарності, посилення інформаційної стійкості та підвищення ефективності протидії гібридним загрозам.

У XXI ст. завдяки прискореному розвитку інформаційно-комунікаційних технологій різко зросли можливості реалізації деструктивних інформаційних впливів, що являють собою організоване та цілеспрямоване використання інформаційних засобів і технологій для завдання шкоди об'єкту впливу. Серед таких об'єктів можна виокремити поведінку та психічний стан людини, суспільну злагоду, національну безпеку.

Основною метою деструктивних інформаційних впливів є переформатування свідомості окремих осіб, соціальних груп та суспільства загалом задля погіршення морально-психологічного стану, маніпулювання громадською думкою, поширення панічних настроїв або спонукання до певних дій чи бездіяльності.

Деструктивні інформаційні впливи можуть загрожувати руйнацією великим соціальним спільнотам, державам, народам та націям. При цьому можливості маніпулювання істотно зростають, якщо суспільство позбавлене ключових культурних, громадянських, національних схем, моделей мислення і поведінки, які зазвичай утверджуються в процесі державного будівництва і зміцнюються за підтримки держави.

Деструктивні інформаційні впливи можуть бути реалізовані різними способами, а саме:

- поширенням неправдивої або спотвореної інформації з метою введення в оману;
- викривленням фактів;
- використанням емоційного контенту за для формування потрібних наративів;
- цілеспрямованим поширенням ідей та поглядів для впливу на свідомість і поведінку людей;
- поширенням медіаконтенту, який потенційно може спричинити погіршення емоційного та психологічного стану;
- реалізацією спеціальних заходів, спрямованих на змінення поведінки цільової аудиторії.

До основних завдань деструктивного інформаційного впливу належать такі:

- 1) маніпулювання суспільною свідомістю і політичними орієнтаціями громадян;
- 2) дестабілізація суспільства з введенням населення в оману щодо роботи органів державної влади, правоохоронних та судових органів;
- 3) провокування соціальних, політичних, міжетнічних та міжконфесійних конфліктів;
- 4) дискредитація історичної політики країни з переформатуванням історичної пам'яті;
- 5) підриг впливу держави на міжнародній арені, її обороноздатності та бойового потенціалу, зокрема через посилення зневіри громадян у можливості організувати належну відсіч ворогові;
- 6) створення передумов для кризових явищ в економіці, постачанні необхідної зброї та військового спорядження, проведенні мобілізації тощо.

Протягом кількох останніх років значно зросли можливості поширення деструктивних інформаційних впливів завдяки використанню систем зі штучним інтелектом (ШІ). Застосування ШІ для пошуку потрібної інформації може стати засобом поширення певного контенту в разі використання засобів непрямого програмування результатів пошуку.

Системи зі штучним інтелектом забезпечують пошук інформації на основі алгоритмів визначення її достовірності, надійності та важливості, аналізуючи доступний контент із

виокремленням повторюваної (найчастіше дослівно) інформації в різних групах джерел. Пріоритетними серед таких джерел, як правило, визначають академічні видання, видання з високими рейтингами і так звані незалежні інтернет-джерела. Крім того, здійснюють перевірку коментарів із систематизацією думок і суджень людей на основі повторюваних висловлювань чи однотипних текстів. Зчитування інформації відбувається з урахуванням виділених у текстах сенсових блоків та узагальнювальних висновків. До уваги беруть також висловлювання впливових політиків, директорів і топменеджерів великих компаній, рішення важливих міжнародних форумів та нормативно-правові документи, дія яких поширюється на певній території (принаймні у регіональному вимірі). Системи штучного інтелекту порівнюють також приховану інформацію на тематичних сайтах, враховують запити людей чи інших систем зі штучним інтелектом щодо окремих питань чи груп питань, виділяючи ті з них, які мають повні збіги слів.

Збіжні думки з різних груп джерел штучний інтелект подає як перевірену інформацію з високим ступенем достовірності. Проте алгоритми її пошуку дозволяють здійснювати непряме програмування відповідей ШІ, які замовники сприйматимуть як перевірену інформацію, вільну від суб'єктивного впливу на її формування. Повторювані однотипні висновки у різних джерелах, одноманітні судження чи висновки впливових політиків або бізнесменів, схожі позиції провідних науковців без окреслення можливих застережень щодо хибності інформації подаються як достовірні дані. При цьому системи з ШІ без спеціального запиту, як правило, не будуть відзначати спірні моменти в обраній інформації чи позначати дані як такі, що потребують верифікації. У деяких випадках ШІ-системи генерують відомості, яких не існує, чи поєднують їх з достовірними даними задля того, щоб забезпечити відповідь на скерований до них запит. А верифікацію інформації здійснюють лише в тому разі, якщо користувач помітить невідповідність у висновках, судженнях чи цифрових даних.

Використання штучного інтелекту як джерела інформації забезпечує широкий простір для просування деструктивних інформаційних впливів через концентрацію однотипної хибної інформації у джерелах, які ШІ може ідентифікувати як достовірні. Наприклад, розміщення хибної інформації на провідних новинних сайтах, на сайтах академічних видань чи копіях блогів відомих політиків або бізнесменів під виглядом контенту, який ініціює певне обговорення, може стати джерелом дезінформації, згенерованої системами штучного інтелекту.

Можливість «інформаційного програмування» ШІ дає змогу забезпечити генерування ним повідомлень, що подаються як достовірна інформація, для широкого кола споживачів на основі аналізу даних про їхні інформаційні запити та характер спілкування зі штучним інтелектом. Причому алгоритми пошуку інформації ШІ-системами дозволяють у деяких випадках пріоритизувати зчитування ними певних інформаційних повідомлень, у поширенні яких будуть зацікавлені суб'єкти здійснення деструктивних інформаційних впливів.

В умовах сучасної російсько-української війни стало зрозуміло, що джерелом деструктивних впливів в інформаційно-комунікаційному середовищі можуть бути не лише ворожі інформаційні ресурси, а й медіа власної країни. Прагнення прикрасити стан справ у державі (зокрема, розраховуючи на збільшення допомоги від союзників чи партнерів), «відбілити» вище військово-політичне керівництво країни, певні дії якого виявилися помилковими, приховати наслідки невваженої кадрової політики чи непродуманих економічних перетворень, перекласти на когось відповідальність за невдалі кроки (як правило, на військових чи іноземних партнерів, чия допомога виявилася «недостатньою» або «несвоєчасною») може стати джерелом деструктивних інформаційних впливів.

Небезпека деструктивних інформаційних впливів, які є наслідком внутрішньополітичної боротьби, може полягати у формуванні обставин, які призводять до різкого зниження довіри до влади, що стає перешкодою для ре-

алізації політики, спрямованої на організацію протидії ворогові.

Деструктивні інформаційні впливи, ініційовані медіа власної країни, можуть бути потенційно більш руйнівними, ніж такі самі впливи, ініційовані медіа країни-агресора. В цьому разі важливу роль відіграє сприйняття медіа країни ворога як «чужих», а власної держави — як «своїх». Довіра до «своїх» медіа на певному етапі, як правило, значно більша. Однак загроза полягає в тому, що, якщо з тієї чи іншої причини зникає довіра до «своїх» медіа, будь-які їхні повідомлення сприймаються упереджено, а громадяни віддають перевагу пошуку альтернативних джерел інформації. І такими джерелами в сучасному світі найчастіше стають соцмережі, які на початку підкупають можливість отримувати інформацію від рідних чи близьких осіб (яким довіряють більше, ніж офіційним джерелам), але з часом забезпечують «втягнення» користувачів у споживання неперевіреної інформації, ознайомлення з якою стає наслідком бажання дізнатися про все першими і поширити відповідні повідомлення. Стимулювання у пересічних користувачів прагнення поширювати сенсаційні повідомлення часто стає потужним джерелом деструктивних інформаційних впливів, особливо небезпечних в умовах війни, коли законодавством заборонено розповсюдження певної інформації.

Порушення такої заборони нерідко стає тим «забороненим плодом», який хочуть спробувати дедалі більше громадян, демонструючи в такий спосіб свою поінформованість. Таке прагнення в умовах війни має й об'єктивні передумови, оскільки в такий час нерідко трапляється, що громадяни потребують інформації, яка полегшує їхнє існування в тяжких умовах, і володіння такою інформацією сприймається як певна «вищість».

В умовах війни має місце своєрідна «конкуренція» між офіційною та неофіційною інформацією. І у випадку, коли влада вдається до маніпуляцій офіційною інформацією, неофіційні повідомлення набувають набагато більшого впливу, чим неодмінно скористається ворог,

намагаючись принаймні дискредитувати владу і посіяти недовіру серед громадян. Така недовіра може поглибитися в разі, якщо стандартні моделі поведінки, соціальні ролі та структури в суспільстві, що формують патерни громадянської участі та взаємодії (демократичної участі, волонтерства, започаткування місцевих ініціатив і створення громадських рад, виборчих процесів, конфліктної поведінки чи ігнорування політичних процесів), залишаються до кінця не визначеними, а держава намагається гальмувати формування і розвиток громадянського суспільства.

В Україні були наявні певні умови, які полегшували ворогу реалізацію деструктивних впливів в інформаційно-комунікаційному середовищі. Специфіка політичної боротьби в українських реаліях сприяла концентрації медіаресурсів у руках великих фінансово-промислових груп (ФПГ), що стали для багатьох громадян уособленням впливу олігархів. Тісний зв'язок між створенням медіахолдингів та діяльністю великих ФПГ призвів до формування стійкого переконання громадян у тому, що телебачення цілком перебуває під контролем олігархів. Це змушувало шукати нові джерела інформації, які претендували на незалежність у формуванні та поданні контенту. Пошуку нових джерел інформації сприяли також тривала концентрація уваги провідних медіа на контенті, який викликав передусім негативні почуття: повідомленнях про кримінальні злочини, корупційні дії топчиновників, неспроможність місцевої влади забезпечити нагальні потреби населення, та поширення недостовірної інформації про владу й опозицію, що загалом не сприяло формуванню позитивного іміджу Української держави.

Позиція українських олігархів і держави тривалий час сприяла вільному поширенню російських пропагандистських наративів в українському медіапросторі. Найбільш дієвих заходів для протидії цьому почали вживати вже в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 р. Проте навіть під час повномасштабного вторгнення держава не забезпечує захист від поширення недостовірної

інформації, а в деяких випадках особи, яких підозрюють у вчиненні таких дій, уникають передбаченої законом відповідальності. Особливо це стосується деяких політиків найвищого рівня, лідерів думок, речників і так званих «експертів».

Реалізації планів ворога сприяли практика вільного поширення неправдивих повідомлень про владу та опозицію і тривала пасивність владних органів у формуванні деяких важливих національно-демократичних трендів у сфері медіа. Значна роль у їх формуванні та поширенні належить українському громадянському суспільству, яке надзвичайно активно проявило себе на початку російсько-української війни та під час повномасштабного російського вторгнення в Україну.

Напередодні російсько-української війни сформувалися практики використання українських медіа для поширення інформації, яка могла становити загрозу національній безпеці держави, а також практики передачі текстового та аудіовізуального контенту між громадянами з використанням соцмереж, месенджерів та відеохостингів, що сприймалися як зона «вільного» обміну повідомленнями, який дає змогу висловлювати власну позицію. Такі практики розширювали можливості для формування деструктивних впливів в інформаційно-комунікаційному просторі в умовах війни через обмеженість контролю за поширенням інформаційних повідомлень та переконання громадян у доцільності вільного обміну інформацією.

Ідеологічним підґрунтям деструктивних інформаційних впливів Російської Федерації став концепт «руського міра». Покладена в його основу лояльність до Росії, а не виключно до росіян, була засобом окреслення інтересів та проблем тих, хто був зацікавлений в економічному співробітництві з цією країною. Матриця «руського міра», обмежуючи можливі дії його прихильників інтересами та потребами Російської держави, водночас залишала досить широке поле для вибору способів досягнення бажаного. Фактично ідеї «руського міра» стали універсальною матрицею визначення *casus belli* для РФ, спроб легітимації будь-яких зу-

силь її вищого керівництва, спрямованих на досягнення бажаних цілей у внутрішній та зовнішній політиці. Прив'язка «руського міра» до сьогоднішніх інтересів та потреб вищого керівництва РФ уможлиблювала успішне маніпулювання окресленими цим керівництвом цілями, коли реально досягнутий результат міг бути оголошений справжньою метою певних дій.

Ефективність ворожих інформаційних деструктивних впливів у сучасній війні багато в чому зумовлена тим, що внаслідок їх дії громадяни не завжди можуть чітко ідентифікувати загрози і визначити ворога. Проблемою залишається також вироблення адекватної реакції на такі впливи, що дозволило противнику впродовж локального періоду сучасної російсько-української війни чинити потужний вплив на свідомість громадян, що забезпечив певне переформатування ціннісних орієнтирів частини з них.

У контексті сучасної російсько-української війни порівняння ефективності пріоритетного використання деструктивних інформаційних впливів порівняно з відкритим застосуванням зброї свідчить про значно більшу ефективність першого. Так, на початку російсько-української війни, коли ворогу вдалося тимчасово окупувати Крим і частково втілити в життя проект «руская весна», Україна тимчасово втратила контроль над майже 20 % власної території, а в умовах повномасштабного воєнного вторгнення агресору вдалося окупувати лише близько 2 %. Це свідчить про те, що загроза з боку ворожих деструктивних інформаційних впливів не зникне в разі припинення війни / бойових дій. Така загроза може бути реалізована засобами, які передбачають вплив на свідомість та поведінку громадян, здійснення якого може відбуватися завдяки алгоритмам, закладеним у пошук інформації, чи через обмін повідомленнями у відеохостингах, месенджерах та соціальних мережах.

Українські медіа впродовж повномасштабної війни не сформуvalи у населення ставлення до неї як до війни тотальної. Оцінювати це як однозначний прорахунок не можна. З одного боку, частина громадян, усвідомлюючи

загрозу з боку Росії для існування української державності, не вважає за потрібне зосередити свої зусилля на забезпеченні перемоги. З іншого боку, у більшості українців сформоване переконання, що бойові дії не поширяться на центральні та західні регіони держави. Таке переконання сприяє зростанню економіки, релокації підприємств, збільшенню інвестицій у житлове будівництво, збереженню впевненості в тому, що після завершення бойових дій до України повернеться досить велика кількість біженців від війни, а держава зможе залучити до процесу відбудови потрібну кількість зовнішніх трудових мігрантів. Поширення переконання у відмові від ведення тотальної війни проти агресора надає їй певні можливості у переговорному процесі.

Централізація поширення інформаційних повідомлень на початку повномасштабного воєнного вторгнення РФ відіграла переважно позитивну роль, дозволила уникнути паніки та сприяла організації опору ворогові на стратегічно важливих напрямках. Поширення українськоцентричних наративів стало вагомим засобом формування комфортного для патріотів інформаційного поля. Водночас спроби створити лояльне до влади інформаційне поле шляхом запуску телемарафону та сприяння розвитку окремих телеграм-каналів не дають бажаного результату. Такий формат не забезпечує стійкого та виваженого зворотного зв'язку між владою і громадянами, що змушує людей шукати альтернативні джерела інформації з поглибленням та розширенням горизонтальних зв'язків.

Ставка влади на поширення інформації через інфлюенсерів, які отримували доступ до інсайдерської інформації, спрацювала лише частково, оскільки їхні коментарі та підбір контенту в багатьох випадках були яскравим свідченням провладної позиції. І якщо на початку повномасштабного вторгнення таку позицію сприймали як зрозумілу і прийнятну, з часом ставлення до неї змінилося через зростання недовіри до джерел інформації, що ототожнювалися з офіційними. Це відбувалося через поширення популістських гасел та повідомлень,

нездатність значної частини «експертів» реально оцінити події на фронті, масштаби і характер іноземної допомоги, а також небажання пов'язувати її надання з певними заздалегідь визначеними діями української влади, спрямованими на боротьбу з проявами корупції.

Протидія деструктивним інформаційним впливам може бути здійснена не лише виключно формуванням і поширенням контрдискурсу. Позитивний результат можна забезпечити втіленням у життя й інших заходів, зокрема політичних та/або економічних реформ, дотриманням законодавства про державну мову, яке є важливим засобом формування і збереження інформаційного простору держави, а також успішними та своєчасними діями спецслужб. Водночас такі дії мають ґрунтуватися на дійовій правовій базі, яка відповідає вимогам часу і містить спрямовані на захист інформаційно-комунікаційного середовища норми, визначені в межах відповідної доктрини.

Співпраця деяких блогерів з окремими державними органами дещо спростила процес обміну військовополоненими, сприяла спростуванню переконання, що «Росія своїх не залишає», а також твердження, що російські солдати воюють передусім за інтереси власної країни. Успішними виявилися проекти українських блогерів, які за сприяння певних державних органів отримали можливість показати справжнє обличчя та настрої російських військовополонених, переважна більшість яких віддали перевагу участі у війні як засобу поліпшення власного матеріального становища або зняття / погашення судимості. Важливим було й поширення інформації про мотиви та настрої українських колаборантів, які не зупинилися й перед коригуванням ворожих ударів по українських містах. Аналіз їхньої мотивації дозволив стверджувати, що у них корисливі мотиви поєднувалися з ідеологічними переконаннями, закоріненими в радянському минулому.

Розширення горизонтальних зв'язків у суспільстві істотно вплинуло на організацію волонтерського руху, добровольчих батальйонів, координацію зусиль громадян, спрямованих на відбиття нападу ворога. Зміцнення таких

зв'язків в умовах повномасштабного воєнного вторгнення засвідчило відсутність розколу України, готовність більшості громадян боронити свою країну. Крім того, горизонтальні зв'язки дозволили значно прискорити реакцію громадянського суспільства на певні виклики, що було особливо помітним у 2022 р.

Водночас у контексті розвитку інформаційно-комунікаційного середовища посилення горизонтальних зв'язків сприяло тому, що спілкування між родичами, близькими чи знайомими людьми набуло пріоритетного значення для отримання та оцінювання зростаючої кількості інформаційних повідомлень. Довіра до інформації, яку повідомляли рідні чи близькі люди, поступово переважає довіру до інформації, що надходила з офіційних джерел. Брак виваженої і правдивої офіційної інформації не лише став однією з причин загального зменшення довіри до влади, а й сформував сприятливі можливості для реалізації ворожих інформаційно-психологічних спецоперацій, у тому числі через спотворення, модифікацію та «розмивання» повідомлень.

В умовах війни виявилось, що українське суспільство, як правило, негативно реагує на спроби нав'язати йому певні уявлення чи переконання. Більш ефективною є тактика непрямих дій з акцентом на не пов'язаних із владою інформаційних джерелах, підштовхуванням до певних висновків та суджень на тлі обмеженості матеріалу для аналізу, відсутності звички перевіряти джерела інформації та належність певних висловів тим, кого оголошують їхніми авторами.

В Україні назрів очевидний запит на відверту, чесну дискусію щодо стану справ на фронті й окремих подій російсько-української війни, проте в державі бракує політичної дискусії, яку в багатьох випадках замінює засилля «експертів». Спотворення ними реальності негативно впливає на рівень довіри до державної влади та готовність громадян захищати державу.

Влада має забезпечити рівний доступ до інформації, яку має намір оприлюднити. Нерівний доступ до джерел інформації з наданням пріоритету наближеним блогерам та каналам

має відійти в минуле, оскільки за нинішнього стану речей навіть журналісти, які формують контент для всеукраїнського телемарафону, нерідко отримують інформацію із запізненням і змушені поширювати контент, уже оприлюднений певними телеграм-каналами. Ставку вищих владних структур на поширення інформації через телеграм-канали не можна вважати виваженою, оскільки анонімність повідомлень за відсутності відповідальності за поширюваний контент призвела до різкого зростання кількості різноманітних ботоферм і падіння довіри до інформаційних повідомлень.

У цьому контексті потрібно працювати зі споживачами медіа задля підвищення їхньої інформаційної відповідальності. Має бути сформовано уявлення про обмеженість довіри до анонімних джерел, особливо якщо такі джерела публікують контент не на постійній основі.

У таких умовах мережа якісних регіональних і національних медіа, які існують завдяки західній підтримці, може стати альтернативою загальнонаціональному телемарафону.

Важливим аспектом державної інформаційної політики залишаються заходи, спрямовані на збереження єдності українських громадян у продовженні боротьби з ворогом. Підвищення суспільно-мобілізаційного потенціалу державної інформаційної політики можна забезпечи-

ти завдяки поширенню контенту про перспективи та характер повоєнної відбудови, орієнтованої на реалізацію інноваційних проєктів, модернізацію економічної діяльності та відносин бізнесу і влади, про поглиблення всебічних зв'язків між регіонами держави. Важливим є акцент на тому, що ЗСУ мають досвід успішних дій у війні, масштаби якої є найбільшими з часів Другої світової, а також на ураженні більш як мільйона загарбників, знищенні чи виведенні з ладу величезної кількості ворожої військової техніки та військового спорядження, значної частини Чорноморського флоту та стратегічної авіації РФ, створенні та використанні віддалено керованих і роботизованих комплексів тощо.

Протидія України деструктивним впливам в інформаційному просторі не повинна обмежуватися лише протидією таким впливам з боку РФ, оскільки джерелом деструктивних впливів можуть бути влада і громадянське суспільство України, а також держави, які є партнерами України на міжнародній арені.

Забезпечення ефективної протидії деструктивним інформаційним впливам — надзвичайно актуальне завдання в умовах війни, і воно не втратить актуальності й після завершення / припинення бойових дій. Така протидія є і буде важливим засобом забезпечення національної безпеки держави.

Yurii O. Nikolaiets

Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1986-9956>

COUNTERACTING DESTRUCTIVE INFORMATION INFLUENCES IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE CURRENT RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

According to the materials of scientific report at the meeting of the Presidium of NAS of Ukraine, January 28, 2026

The report states that the spread of destructive information influences, which are the organized and targeted use of information means and technologies to cause harm to the object of influence, is a serious threat to the national security of the state. Various forms of information manipulation, sources of destructive influences, and means of countering their spread are analyzed. The importance of interdisciplinary research by scientists of the NAS of Ukraine as a scientific basis for organizing measures aimed at preserving social solidarity, strengthening information resilience, and increasing the effectiveness of countering hybrid threats is emphasized.

Cite this article: Nikolaiets Yu.O. Counteracting destructive information influences in Ukraine in the context of the current Russian-Ukrainian war (according to the materials of scientific report at the meeting of the Presidium of NAS of Ukraine, January 28, 2026). *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.* 2026. (3): 65—71. <https://doi.org/10.15407/visn2026.03.065>